

SVE ŠTO NIKAD
NE BI TREBALO DA
ZNATE O SEKSUALNOSTI
VAŠE DECE

esej

Profesor Marsel Rifo

Preveo
Goran Kostrović

Laguna

Naslov originala

Professeur Marcel Rufo

TOUT CE QUE VOUS NE DEVRIEZ JAMAIS SAVOIR SUR LA
SEXUALITÉ DE VOS ENFANTS

Sve što nikad ne bi trebalo da znate o seksualnosti vaše dece was first published 2003 under the title “Tout ce que vous ne devriez jamais savoir sur la sexualite de vos enfants” by Editions Anne Carriere, Paris.

Copyright © 2003 Editions Anne Carrière

International Rights Management: Sussana Lea Associates, Paris

Translation Copyright © 2006 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Mom ocu Mišelu, lavu,
zbog njegovog osećanja za stid*

PREDGOVOR

Kad sam bio dete, plašio sam se lava.

Naš mali stan nalazio se u Tulongu, na Aveniji La Fajet, gde su moji roditelji prodavali voće i povrće. Svakog jutra, oko četiri ili pet sati, ulica bi odjekivala uznemirujućim metalnim udarcima. Trgovci su maljevima u kaldrmu zabadali nogare tezgji. Plašili su me ti jutarnji udarci čekićem, ali znao sam, na sreću, da u tom svakodnevnom obredu ispred naše zgrade i učestvuje moj otac. Imao sam utisak da može da nas zaštiti tako naoružan čekićem.

Avaj, otac nije mogao da me zaštiti od lava...

Svi smo spavali u istoj prostoriji. Roditelji u ložnici do ulaznih vrata, a ja pokraj prozora, odvojen od njih braonkasto zelenom zavesom koju smo navlačili kad padne mrak. Ne mogu da kažem da mi je smetalo zajedničko deljenje prostorije jer sam od toga imao neke koristi – nisam morao pre njih na spavanje te sam učestvovao, ili bar prisustvovao njihovim razgovorima.

Moja soba, moje kraljevstvo, bila je smeštena u otoman sa stalažom, taj čudni nameštaj koji danas više nije u modi. Iznad glave su smeštene vitrine. U njima je bilo izloženo nekoliko

simbola porodične slave – nagrada iz francuskog jezika ili matematike i olovni vojnici. Mada se s njima nikad nisam igrao, zbog toga nisu bili beznačajni. Obučeni u bele ili plave tunike, s crvenim šesirima na glavama, čuvali su stražu, načelnu i prividnu, ali umirujuću. S obe strane kreveta nalazile su se fioke s mojim blagom. U njima je bio i logor Indijanaca. U toku dana vodili su velike bitke protiv opasnih napadača. Kad bih se uvukao pod jorgan, okružen stalažama i fiokama prepunim tajni, bio sam zaštićen od svakog nezvanog gosta koji bi mogao da pokvari moje dečje snove.

Pa, ipak, plašio sam se lava...

Kad bi ceo ritual oko odlaska u krevet bio obavljen, dolazio bi nenajavljen. Prepoznao bih ga po disanju, promuklom i moćnom. Prestrašen, zamišljao sam njegove kandže, krvoločnu njušku, strašnu vilicu, i kako se pojavljuje iza zelene zavese i proždire me. Ponekad mi se činilo kako lav gubi snagu i umara se. Dah prelazi u dahtanje, ali to nije dovoljno da bi se umanjila moja uzrujanost. Možda samo skuplja snagu ne bi li me lakše rastrgao? Pozvao bih majku koja me je umirivala uvek istom rečenicom: „Spavaj, nema nikakvog lava.“ Ućutao bih iako sam bio ubeđen da je tu i da ga čujem. Moja majka mu je bila saučesnik. Pošto nije htela da prizna da je tu, štitila ga je.

Kako bih odagnao strah, tokom dana mi se dešavalo da ponovo spominjem lava. Opisivao sam njegovo disanje i gubljenje daha, koje mi se pričinjavalo, ne bih li ubedio majku u osnovanost straha. Na kraju krajeva, možda je to bio neki stari i krezubi lav od koga ne bi trebalo da se plašim. „To se tebe ne tiče“, rekla bi mi majka, nehotice priznajući da lav zaista postoji i da je ona u dosluhu s njim.

Trebalo je da prođe dosta vremena da bih shvatio ono što ste vi, nesumnjivo, već shvatili – lav nije niko drugi do moj otac, zatečen u intimnim trenucima. Oni me se nisu ticali i

moja majka s pravom nije želela da ih objašnjava. Strah od lava, od mraka, proždiranja, kastracije, od očevog lika – svi ti strahovi iz detinjstva, koje je Frojd smatrao fiziološkim bolestima tog životnog doba, na poseban način utiču na naš seksualni razvoj. Za mene, kao i za svako drugo dete, lakše je bilo da strahujem od lava, nego da zamišljam nezamislivo. Seksualni život roditelja, zapravo, mora ostati nepoznat deci. A pošto to važi i za decu, usrdno tražim od vas da zaboravite ono što piše u ovoj knjizi, ili bar da o tome nikad ne govorite pred decom kako biste ih pustili da se razvijaju ne kršeći ono što im pripada i što ih odlikuje.

I oni imaju seksualnost. Mada je ova izjava u vreme kad je izrečena izazvala velika negodovanja, danas nikome ne pada na pamet da je poriče. Decu prožimaju seksualni damari i ona traže zadovoljstva, u svojoj biti erotska... Iz tog razdoblja svakome ostaju rudimentarne uspomene – naglašavam – uspomene, a ne traume. Pošto deca nisu svesna toga, njihova seksualnost je predistorija seksualnosti odraslih. I jednoj i drugoj je zajedničko da su tajanstvene i duboko intimne. Osvajanje seksualnosti, iako prolazi kroz izvesne nezaobilazne stanice, uvek je sasvim ličan put, jedinstven, autonoman i neodvojiv od pojma vlastite slobode. Zato mi se čini da sve što iz nje proizilazi mora ostati pod velom uzajamnog i najdubljeg poštovanja i smernosti, kako roditelja tako i dece.

Što se mene tiče, ne mogu da se setim kad sam prestao da se plašim lava. Međutim, nisam zaboravio otoman sa stalažom koji mi je ostao u nežnom sećanju. Molim se samo da ne naletim na takav komad nameštaja kod nekog antikvara jer bih bio prinuđen da ga kupim. Ako se imaju u vidu osećanja i uspomene, otoman sa stalažom od neprocenjivog je značaja. Ipak, veliko je pitanje kolika je njegova estetska vrednost.

UVOD

Makar izgledao kao neko ko izmišlja toplu vodu, izreći ću sledeći postulat: dečak nije devojčica, a devojčica nije dečak. Na zemlji postoje dve vrste, koje bez obzira na potpuno različito držanje, stavove i dispoziciju, pokušavaju da žive zajedno, jedno kraj drugog. U suštini, ova knjiga će pokušati da prati razvojni put te dve vrste, ne bi li ih što bolje odredila i pomogla da se shvati kako se postaje devojčica ili dečak.

Kad sam radio na neuropedijatriji, primio sam jednog čoveka, inače doktora, i njegovu kćer. Anais, koja je u to vreme imala devet meseci, bila je teško hendikepirana, od rođenja pogođena epileptičarskom encefalopatijom, što je uticalo na zaostatak u razvoju i sposobnostima. Tu tešku bolest, u devet od deset slučajeva, prati i infantilna psihoza. Klinički simptomi njene bolesti lečeni su lekovima, tako da je devojčica naizgled pronašla izvestan spokoj i boljitak. Međutim, njen odnos s objektom bio je vrlo narušen što je i jedan od uzroka psihoze. Nije uspevala da uhvati pogled, nije pružala ruku da bi uzela neki predmet; odbacivala je sve predmete

koji su joj davani, pokazujući tako kako ne razume svet drugačiji od sebe, a sebe ne doživljava kao subjekat.

Dugi niz godina pratio sam tog čoveka i njegovu kćer.

Otac, vrlo prisutan i pažljiv, imao je jednu strast: duge šetnje po planinama. Leti je, noseći kćerku na leđima ili rame-nima, odlazio u šetnju. Često se dešavalo da se za vreme napada Anais upiški pokvasivši i oca. „Zar ne mislite da ona na taj način pokušava da razgovara sa mnom?“, upitao me je jednom prilikom, otkrivajući time svoju muku. Nije želeo da prihvati da njegova devojčica ne „govori“, odbijajući tu neizdrživu pomisao – ako ona nije svesna sveta, nije svesna ni njega, svog oca.

Anais je imala desetak godina kad me je on pitao znam li nekoga kome bi mogao da je ostavi tokom raspusta da bi se posvetio drugoj deci. Pomalo ih je zapostavljao dok se brinuo o hendikepiranoj devojčici jer je tražila neprestanu pažnju. Uputio sam ga na izuzetnog vaspitača koji je u Sevenu vodio jednu ustanovu za hendikepirane. Pošto su dugo razgovarali o Anaisinom slučaju, na kraju je prihvatio da je na određeno vreme primi u ustanovu. Ne znam zašto, najverovatnije jer bi mu rastanak bio nepodnošljiv, tek otac je odlučio da kćerka ipak ostane s njim. Dve godine kasnije, umrla je od posledica napada koji je bio teži od prethodnog. Njen otac je tad došao kod mene da mi se zahvali. Ne zato što sam pratio njihov slučaj svih tih godina, kako se moglo očekivati; zahvaljivao mi je što sam ga upoznao s tim vaspitačem iz Sevena. „On je jedini koji je moju kćer prihvatio isto kao što sam je i ja prihvatao“, rekao mi je tad.

Priča, premda veoma tužna, dobar je primer. Hendikepirano dete je ubogaljeno dete. U zavisnosti od prirode i težine hendikepa, mogu biti ubogaljene njegove intelektualne ili fizičke sposobnosti, društvenost, autonomnost. Ponekad se to odnosi i na njegov polni identitet, seksualnost. Tek rođeno

dete još nije svesno svog pola. Neka deca, kao što je Anais, toga nikad i ne postanu svesna. U tom smislu ona nikad nije postala devojčica, ali njen otac ju je doživljavao takvom jer je po hromozomima i anatomiji bila devojčica.

Tokom svih tih godina vrlo retko sam imao prilike da se sretnem s njenom majkom zato što je ona razumela da joj je dete hendikepirano. Ljubavne priče u porodicama uvek se odvijaju između oca i kćerke, majke i sina. U suštini, taj čovek je prema kćeri osećao istu želju i brigu, gajio iste nade kao sve tate ovoga sveta, samo što je njemu kompleks Elektre bio nedostižan. Pošto nije baš tipična devojčica, ona nikad neće biti u njega zaljubljena. To mu nije smetalo da on bude zaljubljen u nju. Želeo je makar da veruje kako ona traži njegovu pažnju, kao kada mu se upiškila po ramenima.

Želeo sam da ga pošteditim istine kako to nije bila potreba za komunikacijom, pošto je ona ostala u kloakalnoj fazi polne neizdiferenciranosti. Na početku embrionalnog života crevni i urinarni trakt, kao i genitalni aparat, još nisu oformljeni, te sačinjavaju kloaku. Tako, pre nego što počnu da se razdvajaju, urinarne, defekacione i polne funkcije izvesno vreme rade zajedno. Svaka od njih će kasnije obeležiti važnu etapu u razvoju deteta. Smatram da je za Anais, koja nije mogla da psihološki spozna svoj pol, upiškiti se značilo više premasturbacioni ekvivalent nego težnju za odnosom. Ali zašto bih ja uništavao nadu tog oca? Ljubav prema kćerki pokazao je na najočigledniji način kad mi je zahvaljivao što sam ga upoznao s tim vaspitačem iz Sevena. Nije li, možda, u njemu video zeta iz snova kog nikad neće imati, čoveka koji će je voleti kao što ju je on voleo?

Jednog dana došli su mi roditelji s bebom u nosiljci. Još nije napunila godinu dana, a nešto ranije je operisana zbog polne

neodređenosti. „On“ je, ako je suditi po XY hromozomima, rođen kao dečak, ali s genitalnim organima oba pola – klitorisom kao nerazvijenim penisom, mikrovaginom bez materice i jajnika, te jednim testisom u abdomenu. U takvim slučajevima uvek je lakše pretvoriti bebu u devojčicu, iako izraz *lakše* nije baš najprikladniji budući da polna neodređenost stvara teškoće za polnu identifikaciju. S hirurške strane, operacija je jednostavnija i preporučljiva, jer testis u pubertetu može da se pretvori u kancer.

Prvo sam viđao majku, vrlo depresivnu zbog činjenice da je njen dečak pretvoren u devojčicu. Kad se pomirila s tom činjenicom, više nije dolazila. Otac, izuzetno pažljiv, zabrinut i brižan, od tog trenutka počeo je da dolazi na tretmane.

Devojčica, nazvana Dominik – mudro izabrano ime kako bi se izbegla njegova kasnija promena koja bi samo nanela dodatni bol – dobro se razvija: pametna, čak izrazito pametna, uvek prva u razredu, u dobrim odnosima s vršnjacima, premda se ponekad ponaša kao neostvareni dečak i ima sklonost prema prevashodno muškim sportovima, poput boksa i karatea. Međutim, na početku puberteta počinje da pokazuje veliku agresivnost prema dečacima s kojima se tuče i zbog najmanjeg povoda. Počinjem da se brinem: da li je to nagli izliv emocija ili problem samoidentifikacije koji bi mogao da joj ubogalji budućnost? Zatražio sam da uradi test ličnosti. Psiholog iz moje bolnice, koja ništa nije znala o devojčici, svoju dijagnozu zaključuje ovako: „Postoji nešto organsko, neki problem kod polnosti. Test pokazuje polnu neodređenost.“

Njena agresivnost se ublažila kad se u pubertetu zaljubila u dečka iz svog razreda. Kako bi mu pokazala osećanja, šalje mu zaprepašćujuće stripove koje sama crta. U njima je vrlo precizno oslikala seksualne odnose s dotičnim Martenom, pokazujući mu tako da ga *želi* i to ne samo kao drugara. Momčić, verovatno mnogo manje zreo od nje, uspaničen preslo-

bodnom seksualnošću kojom ona zrači, naziva je *mongolom*. Kad sam tokom jedne seanse pokušao da joj objasnim šta u takvom ponašanju može da uznemiri njenog vršnjaka, ona je dala neverovatan odgovor: „Kad biste samo znali kako je teško biti neodređen!“ Kao da je nejasno u podsvesti osećala neodređenost od koje je operisana kad je imala jedva deset meseci.

U tom trenutku otkrili smo joj istinu o rođenju. Neki su mi prigovarali da joj je trebalo reći istinu dok je bila mlađa. Međutim, savetujući se s njenim roditeljima i s doktorima koji su pratili njen slučaj, zaključio sam kako je moja uloga da joj pomognem da se u svojoj koži oseća što je moguće bolje. Ovde valja napomenuti da je Dominik bila vrlo nesigurna u sebe. Smatrala je da je ružna i neelegantna, a tome je doprinosila njena više muška nego ženska građa. Opet, u pubertetu se istina više nije mogla skrivati, pogotovo jer je trebalo da se podvrgne još nekim operacijama, među kojima je i proširenje vagine da bi mogla imati seksualne odnose mada će, budući da nije imala jajnike, ostati neplodna.

Retko se, na svu sreću, seksualna neodređenost ili poremećaj polne određenosti javlja u više oblika. Napomenimo i to da je svaki embrion polno bipotentan. Tek se u šestoj nedelji trudnoće osnovna polna žlezda pretvara ili u jajnik ili u testis. Postojanje reproduktivnih organa oba pola (jajnika i testisa) karakteriše ono što nazivamo čistim ili pravim hermafroditizmom, što je najređi slučaj. Postoji ženski pseudohermafroditizam, kad usled nedostatka androgena (muških hormona) dolazi do feminizacije fetusa, kao i muški hermafroditizam, kad usled preterano uvećane proizvodnje androgena dolazi do maskulinizacije fetusa, što je slučaj i s devojčicom iz ove priče.

Tako se Dominik, po hromozomima dečak, hirurški pretvoren u devojčicu koju su roditelji i sveukupno okruženje

odgajali kao takvu (što se mene tiče, ja nisam nikad posumnjao da nije devojčica, niti sam imao i najmanju želju da u njoj vidim dečaka), osećala i psihološki kao devojčica, seksualno privučena dečacima. Vaspitanje, okruženje, imaju izvesnu ulogu u našem polnom određivanju. Možda je najteže bilo njenom ocu da preboli dečaka koji je ona nekada bila. On je kastriran, kastriran mu je vlastiti pol, kastriran za sina na kog bi mogao da se projektuje i koji bi uradio sve ono što on nije uspeo. Vrlo je verovatno da je baš želeći da ispuni očevu neiskazanu želju kod nje došlo do spoznajne nadgradnje. Tako je blistala savlađujući ono za šta su po mišljenju mnogih kadri samo dečaci. Ali, dokazujući se u životnim i seksualnim izborima, najpre kao devojčica a potom i kao žena, ona nikad nije mogla biti dečak koga je izgubio.

On ima šest godina i igra se lutkama... Zaključujem da najverovatnije rano pokazuje težnju za homoseksualnošću, *nevoljnu* težnju verovatno u vezi s traumom koju nije sačuvao u svesnom pamćenju. Počinjem da sumnjam u svoju dijagnozu kad mi njegova majka saopštava kako njen sin umišlja da je devojčica. To nije slučaj s homoseksualnom decom: jeste, više vole da se igraju s devojčicama i kao devojčice, često misle da su dečaci glupi i pomalo surovi, ali nikad ne umišljaju da su devojčice.

Lećio sam ga od njegove šeste do osamnaeste godine. Smatrao sam njegovu homoseksualnost ipak stečenom i brinuo se da zbog nje ne pati.

U vreme ulaska u pubertet, negde oko jedanaeste-dvanaeste godine, drugovi mu se nemilosrdno podsmevaju nazivajući ga *tetkom* i *peškirom*. Okrutnost tih šala ostavlja ga začuđujuće hladnim: „Baš me briga“, kaže, „priroda je pogrešila, ja sam devojčica.“ Njemu je barem potpuno jasna činjenica

da to što ga privlače dečaci nije znak homoseksualnosti, već upravo zato što je devojčica. Čak mi je jednom prilikom rekao: „Nisu mi jasni ti homoseksualci...“

Nešto pre osamnaestog rođendana zatražio je hormonalnu terapiju kako bi započeo svoj preobražaj u ženu, ali su ga odbili. Upisao se u školu za frizere, zanat u kom se pronašao. Posle punoletstva zatražio je operaciju smatrajući kako će mu ona omogućiti da najzad postane ono za čim žudi. Njegov otac, zidar, stranac poreklom, izgovorio je tom prilikom sjajnu rečenicu: „Ako je to ono što joj treba da bi bila srećna...“, pokazujući tako da se pomirio s istinom.

U Danskoj je 1953. izvedena prva operacija čiji cilj je bio da preobrazi muškarca, američkog redova, u ženu, a termin *transseksualizam*, koji se još naziva i Bendžaminovim sindromom, dugujemo hirurgu Hariju Bendžaminu.

Transseksualizam je poremećaj seksualnog identiteta, do krajnosti zamenjen polni identitet uz ubeđenje da se pripada drugom polu. Drugačije rečeno, postoji raskorak između anatomije i osećaja, između biološkog i psihološkog pola. Stvarni pol jednak je hromozomskom sastavu, ali postoji poremećaj u polnom identitetu. I dalje se ne znaju uzroci onoga što izgleda kao psihoza ili delirijum. Neki se pozivaju na biologiju, navodeći određeno hormonalno prožimanje, moždanu strukturu istovetnu onoj kod drugog pola. Drugi navode psihološke uzroke, kao Kolet Šilan, psihijatar i psihoanalitičar: „Dečak, ili devojčica, proživljava situaciju s traumom koja se ponavlja, za šta okrivljuje svoj pol. Pokušava da je prevaziđe tako što mašta kako bi mogao da pripada drugom polu.“*

Najčešće se transseksualizam javlja kod mlade odrasle osobe, a ređe u samom detinjstvu, kao u slučaju koji sam opisao. Ako se desi u tom dobu, dete ima problema u pohađanju

* U knjizi *Promeniti pol*, Editions Odile Jacob, 1997. (Prim. prev.)

nastave, slobodnom vremenu, druženju, ali do pravih muka i teškoća dolazi tek u pubertetu, kada feminiziran dečak biva nazivan *pederašem* ili *peškirićem*, kao što ste to već videli. Ako pokuša da sakrije psihičku smušenost, on nema volje za upražnjavanjem aktivnosti koje su svojstvene adolescentima njegovog uzrasta, poput jurnjave na motorima ili lova na devojke, kako to podvlači Kolet Šilan. Devojka, pak, teži da prikrije svoje telo koje se menja i otkriva joj neprihvatljiv pol. To što transseksualni adolescenti naginju depresiji i samoubistvu, do koga često i dolazi, verovatno je zato što su tokom celog detinjstva mislili da će nekim čudom promeniti pol, a da će sama priroda ispraviti grešku koju je napravila na početku. Pubertet ih bolno podseća da do željenog čuda neće doći.

Kada do odbijanja anatomske, dodeljenog pola dođe već u ranom detinjstvu, samo će mali broj osoba u odrasloj dobi imati skup simptoma svojstvenih za transseksualizam. Tri četvrtine dečaka postaće homoseksualci ili biseksualci, ali poremećaj polnog identiteta će nestati. Jedna četvrtina postaće heteroseksualna posle hirurškog preobražaja koji je za muškarca stvarna kastracija koja im omogućava da prepoznaju vlastiti pol.

Premda retke, patološke, pomalo preterane, ove tri priče bacaju novo svetlo na pitanje šta je seksualnost. Rađamo se s jednim polom, ali to je hromozomski pol. Sav razvoj deteta sadržan je u tome da postane dečak ili devojčica, muškarac ili žena, to jest da potvrdi svoj polni identitet, počevši od nečega što pripada anatomiji. Međutim, pol se gradi i na psihičkom, psihološkom, saznajnom, relacionom i društvenom planu. Rađamo se sa XX ili XY hromozomima, ali prema načinu prihvatanja sveta i života dobijamo polne i seksualne identitete.

ROĐENJE

Dugo se smatralo da su, dok su još u majčinom stomaku, naša deca anđeli, bića bez pola na koja roditelji projektuju svoje fantazme. Danas se zna da od trećeg meseca života *in utero* oni više nisu anđeli već dečaci ili devojčice pošto ehografija omogućava da se zna pol budućeg novorođenčeta.

U saradnji s jednim svojim učiteljem, Mišelom Suleom, napisao sam pre mnogo godina članak o ehografiji u kom smo joj zamerali da predstavlja ono što smo tad nazvali NPF – namernim prekidom fantazma. Poput većine psihijatara smatrali smo da spoznaja pola šteti radu imaginacije roditelja. Mora se priznati da smo pogrešili. Rana spoznaja pola ne prekida ni fantazam, ni projekciju. Devojčica ili dečak, dete koje tek treba da se rodi, predstavlja uvek iznenađenje – posebno biće, jedinstveno, i nikad ne liči na ono koje su roditelji tokom devet meseci zamišljali.

Tokom osamdesetih godina sam sa saradnicom radio istraživanje o psihološkom stanju prilikom amniocenteze da bismo bolje otkrili brige budućih roditelja i načine kako one da se uz pomoć ginekologa i genetičara prevaziđu. U sećanju mi je posebno ostao jedan bračni par. Pregled se

odvijao bez problema sve do trenutka kad je doktor došao do preseka u nivou bebinog međunožja. U tom trenutku se obratio roditeljima: „Evo, ovde možemo da predvidimo pol deteta. Mogućnost greške postoji, ali je veoma mala. Želite li da vam kažem?“ Roditelji pristaše. „Devojčica je“, saopšti ginekolog. Istog trena majka se rasplaka. U početku je prosto izgubila moć govora, a potom je odbila da kaže zašto se rasplakala. Tek kad se pregled završio, reče: „A bila je tako lepa...“ Pomislih kako je strahovala da je igla koja se koristi za amniocentezu mogla naškoditi njenoj devojčici, što inače misle mnoge majke koje se podvrgavaju ovom pregledu.

Tek kasnije mi je ova majka objasnila svoju reakciju. Nekoliko godina ranije prekinula je trudnoću. Nisu želeli da imaju dete jer su bili previše mladi. Ova amniocenteza je ponovo aktuelizovala tu prethodnu intervenciju podsetivši majku na devojčicu koju je tada videla, naravno, samo u mašti pošto se kod prekida trudnoće nikad ne otkriva pol deteta. Amniocenteza je ovog puta služila kao potpora njenim fantazmičkim projekcijama – pol budućeg deteta, pa čak i anticipacija pola, bili su u funkciji njene priče, tako da je halucinacija bila proizvod teških i konfliktnih odnosa koje je imala s majkom.

Nije dovoljno samo reći da se dečkić i devojčica ne rađaju *nevini*. Oni su nosioci roditeljske priče, polne i seksualne. Tu se nalazi i jedna velika razlika između čoveka i životinja. Nema sumnje da smo mi svesne životinje, kako je govorio Platon, ali smo i životinje koje u sebi nose istorijski i fantazmički kapital izuzetne važnosti. Roditelji se, manje-više svesno, projektuju na decu. To se ne može sputati. Neizbežno je i nema razloga da se zbog toga oseća krivica pošto dete takođe ima potrebu za snovima i željama roditelja kako bi se formiralo.

Engleski psihijatar Donald Vinikot dobro je primetio: „Iz roditeljske uobrazilje izrodiće se ličnost deteta. Dete koje se rađa zaogrće se u te projekcije. One ga ušuškavaju i pomažu mu da odraste. Beba je budućnost. Njen razvoj i napredak uvek se anticipira. Ona guguče i već je čujemo kako govori. Tek što se pridigla na noge, mi je vidimo kako korača, a njen polazak u osnovnu školu nama je već blede ponavljanje prijemnog ispita na fakultetu i njene dalje ugledne karijere. Upravo zbog toga roditelji zaboravljaju njene prve mesece pa pribegavaju najrazličitijim sredstvima, od foto-albuma pa do video-zapisa ne bi li ih se prisetili. Kao da čujem neke majke kako tvrde da se sećaju svega: i prvog osmeha, i prvog zuba, i prvog smeha, skoro u dan, pa me optužuju da sam lišen materinskog instinkta – što je istina! Ipak, spreman sam da se kladim da je pre reč o njihovim uobraziljama i projekcijama nego o bebi.

Te projekcije su uvek u funkciji lične životne priče, s težnjom da se ona ponovo doživi u slučaju da je bila dobra. Međutim, najčešće postoji želja da se nešto ispravi, poboljša, ne propusti... Roditelj detetu priželjkuje sve najbolje, skoro čisto savršenstvo, uspeh na svim poljima, pa i na onom seksualnom, premda se to ne izgovara naglas. To se podrazumeva. Time što nam omogućavaju da našu životnu priču i našu seksualnost učinimo romantičnom, naša deca odgovor su onome što smo proživeli, i proživljavamo, a to je uvek zapretno ispod onoga o čemu maštamo. „Roditeljska ljubav tako dirljiva, negde u dubini duše tako dečja, nije ništa drugo do njihov ponovo rođeni narcizam koji uprkos preobražaju u ljubav prema objektu nepogrešivo pokazuje svoju staru ćud“, piše Frojd u *Uvodu u narcizam*. Možda voleti svoju decu znači voleti vlastitu prošlost sa svim nedostacima, poteškoćama, promašajima, da ih deca ne bi nasledila i kako bi se izbeglo ponavljanje nesreće za koju su nas neki ubeđivali da je neizbežno.

* * *

Još koju godinu i parovi će, nema sumnje, moći da biraju pol svoga deteta. U međuvremenu, većina njih traži da pre rođenja sazna detetov pol. Bilo bi zanimljivo razmisliti o onih pet do deset odsto roditelja koji to ne žele da saznaju, zadovoljavajući se zamišljanjem uz kockarska predviđanja baka iz nekog drugog doba: „Stomak ti je isturen, biće muško...“ Da li u tom odbijanju treba uočiti strah da se jedan intimni san ne prekine prerano, ili poštovanje tajne deteta koje će se roditi? Međutim, i jedni i drugi za vreme trudnoće ili posle porođaja nemaju drugog izbora nego da se prilagode detetovom polu.

Već sam govorio kako je moja kćerka rođena *ošamućena*. Njena majka je morala da se porodi carskim rezom, a doktor je malo preterao s opštom anestezijom, pa je tako i beba bila pomalo uspavana. Morali su da joj daju veštačko disanje. Nismo znali kog je pola. Tek nam je reanimator otkrio da je devojčica, potvrđujući činjenicu o nezainteresovanom pogledu doktora koji uvek pre nas vide pol naše dece.

U to vreme s izgovorom da treba da se sačuva optimalna temperatura tela, nije smišljeno ništa pametnije nego da se bebe umotaju u aluminijum, tako da su nekoliko minuta ličile na sendviče sa šunkom koji se pomalo miču. Izvesno vreme ostao sam kraj supruge, ali sam hteo da vidim našu kćerčicu pa sam otišao u pedijatrijski deo. Prolazeći pored jedne bolničarke s tek rođenom bebom u naručju, pozdravim je i rekoh: „O, lepog li dečkića!“ Međutim, taj mali dečak bio je... moja kćerka. Vreme mi je to i potvrdilo jer je moja Alisa zaista postala devojka.

Međutim, ipak me je ta moja rečenica nervirala kao što novopečenu mamu nervira kada joj, dok ponosno šeta svog malog dečaka, neko nepoznat nad kolicima uzvikne: „O, div-

ne li devojčice“, i obratno. Ta konfuzija pretpostavlja moguću polnu neodređenost. Nepodnošljiva je jer u isti mah odzvanja i naša vlastita neodređenost prema polu na koji smo ponekad imali teškoće da se priviknemo, ali koji sad smatramo očitom činjenicom.

U početku svi parovi prosto sanjaju da imaju dete. Potom počinju da razmišljaju o dečaku ili devojčici kad je pol do izvesne mere bitniji od deteta. Međutim, oni najverovatnije ne znaju da će tek verovanjem u ono šta su, načinom kako ih posmatraju, vode, hrane, odgajaju, njihovi dečaci i devojčice uspeli da ovladaju svojim polnim identitetom.

OSMEH

Po rođenju se svi, na čelu s roditeljima, oduševljavaju tim lepim malim dečkom ili tom divnom devojčicom, koja je počela da kmeči, i svako uveliko traži sličnost, oslonac za fizičku i čulnu vezu. Međutim, sama beba i dalje ne zna svoju polnu određenost. Neka kaže neko dok čita ove redove: „Ma, kako nisam znao, već od desetog dana znao sam da sam dečak.“ To je nemoguće. Pre nego što će postojati subjekt, a kasnije i polni subjekt, beba je sročena s majkom, potpuno spojena, tako da ona ne doživljava sebe izvan tog odnosa.

Beba postoji samo u majčinom pogledu, a majka u uzvraćenom detetovom pogledu. Upućena je u veze što ih je stvorila sama majka, biološki, *in utero*. I pošto je tamo na izvestan način već formirana, ona joj odgovara dajući joj signale. Tako beba prepoznaje majčin miris, ukus njenog mleka i zvuk njenog glasa. Iako se nekima čini da je tako, beba ne razume ono što joj majka govori. S druge strane, ona oseća ritam, izgovor, skoro ceo materijalni oblik maternjeg jezika. A majka je potpuni stručnjak za bebu – ne za sve bebe, već za svoju bebu s kojom već ima dugu zajedničku vezu.

* * *

Tokom osamdesetih godina radili smo jedno istraživanje u neonatološkom delu. Studijom, čiji je cilj bio važnost osmeha kod nedonoščadi, obuhvaćena su šezdeset četiri deteta. Ovdje treba objasniti strast psihijataru i drugih specijalista za odojčad prema neonatologiji – posmatranje fetusa *in utero*, ma koliko savršena bila, u boji, u tri dimenzije, zahvaljujući razvoju ehografije, ipak ne pruža iste mogućnosti kao posmatranje nedonoščadi. U tim slučajevima reč je o opservaciji *in vivo* dece rođene pre termina, što možemo da nazovemo lažnim ili nezavršenim trudnoćama, u vezi sa kojima se postavlja mnogo pitanja.

Objasnimo na samom početku da je oko osmog meseca trudnoće faza paradoksalnog sna – vreme kada se sanja – mnogo važnija kod deteta ako se ima u vidu njegova moždana nezrelost. Uostalom, neke studijske hipoteze pretpostavljaju da tokom trudnoće postoji naporednost paradoksalnog sna majke i deteta, to jest da sanjaju u isto vreme. Ako je san zaista, kako je Freud pretpostavljao, imaginarni scenario koji predstavlja ispunjenje neke, najčešće nesvesne želje, možemo samo da naslutimo koliko naporednost sna može da podstakne prenos emocija, želja, celokupnog majčinog nesvesnog. Ako nedonošče nije sjedinjeno s majkom, istina je da, poetski rečeno, sanja dok se rađa. A u trenutku kad se uspava, dolazi do podrhtavanja kapaka koje prati laki pokret uglova usana, izvestan grč u obliku osmeha. Majka, ali i otac, naravno, mogu to da protumače kao osmeh, mada je reč o jednom neurološkom signalu. U tom slučaju, majka uzima bebu u naručje i šapuće joj nežne reči... i na kraju je probudi. Ako uvek tako bude činila, beba će shvatiti nameru roditelja i odgovoriće osmehom, ovog puta namerno*.

* Primitimo na ovom mestu da se dešavalo da se nedonoščad osmehuju i prilikom bolne medicinske nege, dokazujući tako da kad se svet ne doživljava drugačije, dok je još neodređen, agresija može da bude protumačena kao pozitivan odnos. To isto dešava se s tučenom decom koja nanete udarce pogrešno shvataju kao pažnju i ljubav. (Prim. prev.)

Tokom istraživanja o kome govorim, zapazili smo da postoje tri grupe roditelja. Oni iz prve grupe neurološki osmeh dece doživljavali su samo kao grimasu kojoj nisu pridavali nikakav značaj. Roditelji iz druge bili su u nedoumici. Ponekad im se činilo da se njihova beba osmehuje i da im se na taj način obraća; ponekad nisu uspevali sebe da ubede da je taj grč osmeh i tada na njega ne bi reagovali. Na kraju, u trećoj grupi bili su roditelji ubeđeni da osmeh ima jasno značenje – beba ih prepoznaje, obraća im se, i na taj način uzajamno komuniciraju.

Posle boravka na neonatologiji neka deca su kasnije bila ponovo hospitalizovana. Zanimljivo je to što 16% te dece nije imalo nikakvih smetnji organske prirode. Međutim, njihovi roditelji pripadali su prvoj opisanoj grupi, onoj koja nije doživela neurološki signal kao osmeh. Taj umišljeni odnos, koji roditelji imaju prema bebi, po verovanju štiti je od kasnijih teškoća. Osmehom dete ulaže psihičku energiju jer deluje kao prvo društveno ispoljavanje prema bliskom okruženju. Naravno, postoje i drugi znaci: govor tela, pomeranje, način da se uhvati pogled, kmečanje, gugutanje... Svi ti znaci mogu se pronaći i u životinjskom svetu, no samo jedan je specifičan za ljudsku vrstu, a to je osmeh.

Osmeh predstavlja ono što Rene Špic naziva prvim organizatorom psihičkog života deteta – namerni osmeh javlja se oko trećeg-četvrtog meseca i predstavlja početak prepoznavanja majke kao ljubavnog objekta. Taj prvi organizator u neonatologiji se smatra i dobrim znakom: osmeh, neurološki signal, pokazuje da mozak dobro radi. Ako se beba osmehuje, znači da je zdrava. Normalno će se razvijati i samim tim će biti srećna. Maze je, ljuljaju, pevuše na uvo, unose jednu poetsku dimenziju u hipertehnički i hipermedikalizovani svet neonatologije. Preko osmeha roditelji ponovo zadobijaju svoje dete.

Tokom života taj osmeh neće prestati da se preobražava, da se poboljšava. Osmehujemo se ustima ali i očima. Preobražava se čitavo lice, a učestvuje i telo, ostvarujući tako komunikaciju, smirenost, zadovoljstvo. Osmeh čini deo seksualnosti, i već od prvih dana života on je polan. Ne osmehujemo se isto devojčici i dečaku.

Roditelji koji su se osmehivali svom prerano rođenom detetu doživljavali su ga kao dečaka ili devojčicu, postavljajući tako temelj njegovom polnom identitetu. Oni koji nisu reagovali na taj neurološki znak, na izvestan način prepuštali su dete medicinskom osoblju: nije bilo ni dečak ni devojčica već nedonošče, skoro aseksualno. Nesvesno mu je zamereno što je sprečilo da tok trudnoće bude priveden kraju.

SISATI / GRISTI

Tridesetogodišnja trudnica uskoro će roditi prvo dete. Trudnoća se odvijala bez problema, ali posle porođaja žena počinje da pokazuje simptome psihičke poremećenosti praćene željom da ubije dete. Ono je, kako kaže, đavolovo dete. Ako ga uništi, svet će se spasti...

Ono što se naziva puerperalnom psihozom, jer se razvija odmah po porođaju bez ikakvih predznaka, oblik je akutne psihoze, najčešće prolazne i bez posledica. Međutim, ona može da bude nasilna i silovita, pri čemu se sva majčina agresivnost okreće protiv deteta, što znači da ne smeju ni u kom slučaju da budu ostavljeni nasamo, već se pored njih moraju neprestano smenjivati psihijatri, bolničarke i babice.

Smatram da je i pored svega najbitnije očuvanje veze između deteta i majke kako njihov kasniji odnos ne bi trpeo zbog ovoga. Posle nekoliko dana izgleda da je majci bolje, te prekidamo s neurolepticima kako bismo je naveli da podoji bebu. Ali tek što dete prinese dojci, grubo ga odbacuje protestujući: „Hteo je da me pokida jer već ima zube koje vi ne vidite, đavolske zube...“